

staatsbosbeheer

Ontwikkelingsvisie Oostvaardersplassen

Voorbij de horizon van het vertrouwde

(Samenvatting van het volledige rapport)

Visie in het kort

De Oostvaardersplassen vormt een voor Nederland en Europa uniek natuurgebied met een bijzondere ornithologische en ecologische betekenis. Het gebied is uniek vanwege de grootschalige spontane ontwikkeling van het ecosysteem op basis van natuurlijke processen en de kwaliteiten die daarmee verbonden blijken te zijn.

Vogelvlucht impressie van de Oostvaardersplassen, Oostvaarderswold en Horsterwold. Links ligt Lelystad en rechts Almere.

De Oostvaardersplassen ligt in Zuidelijk Flevoland, een polder die in 1968 is drooggelegd. Het natuurgebied is ongeveer 6600 hectare groot en bestaat uit een nat, moerassig deel van ongeveer 3600 hectare en een droog deel van ongeveer 3000 hectare. Deze polder is na de drooglegging ten behoeve van een soepele ontginning ingezaaid met riet. De ervaring in de andere IJsselmeerpolders had geleerd dat riet de rijping van de kleiige, voormalige zeebodem versnelt en de vestiging van onkruiden die de

ontginning verhinderen, tegengaat. Het riet maakte de polder in eerste instantie tijdelijk tot één groot rietveld, met het natte deel van de huidige Oostvaardersplassen als laagste deel. Daar bleef water staan, waardoor een enorm moeras tot ontwikkeling kwam. Dit deel werd al snel door watervogels als eenden, ganzen, steltlopers, lepelaars, reigers en kiekendieven ontdekt. Het moeras raakte door tienduizenden ruiende grauwe ganzen bevolkt die als grazers van het riet, in combinatie met wisselende waterpeilen, sturend bleken te zijn in de ontwikkeling van de moerasbegroeiing. Hierdoor konden allerlei planten- en diersoorten zich vestigen en handhaven. Dit verschijnsel was een inspiratiebron en een opstap voor het anders denken over natuur en kansen voor de natuur in Nederland. De ontwikkelingen in de Oostvaardersplassen hebben tot natuurbeelden geleid die tot ver voorbij de horizon van het vertrouwde reiken. Het gaat daarbij om beelden waarin grote wilde planteneters als wild rund, wild paard en edelhert een hoofdrol spelen. Zij zijn in de Oostvaardersplassen zogenaamde sleutelsoorten. Dankzij hun vraat en betreding van de begroeiing krijgen allerlei planten- en diersoorten levensmogelijkheden geboden. We leerden in de Oostvaardersplassen dat ook in ons land de natuur op eigen benen kan staan en een kwaliteit kan bereiken, waarvoor we voordien duizenden kilometers moesten reizen om die te ervaren.

Wat deze ontwikkeling ons verder leert is dat als er al of niet door menselijk ingrijpen milieuomstandigheden ontstaan die een evenknie zijn van de milieuomstandigheden in de ongerepte natuur, binnen die een door de mens gemaakte polder een evenknie van die ongerepte natuur

| In het natte, moerassige deel van de Oostvaardersplassen zijn vooral de grote aantallen vogels beeldbepalend.

ontwikkelt. Kenmerkend voor de overeenkomst met de ongerepte natuur is de komst en de vestiging van tal van planten- en diersoorten die hun oorsprong hebben in de ongerepte natuur. Juist vanwege de overeenkomst met de ongerepte natuur kunnen de Oostvaardersplassen functioneren als een onderdeel van een netwerk van “wetlands” in heel Europa en zelfs verder weg in Azië. Binnen Nederland behoren gebieden als het Lauwersmeer, de Wieden en de Weerribben, het Markiezaat, de Biesbosch en het Naardermeer tot dit netwerk.

Aanleiding voor deze visie

De International Committee on the Management of the Oostvaardersplassen (ICMO) bracht op 22 juni 2006 haar advies uit aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) naar aanleiding van de discussie over het al dan niet natuurlijk zijn van de ontwikkeling van de bevolking van de grote wilde planteneters in de Oostvaardersplassen. Die discussie kwam met name op na de sterfte van gemiddeld 22 % van alle grote, wilde hoefdieren in de winter van 2004/2005. De ICMO constateert in haar advies dat deze mate van sterfte ruim binnen de marges ligt van wat in natuurlijk functionerende ecosystemen optreedt. Daarnaast stelt de commissie dat er voor de Oostvaardersplassen behoefte is aan een gedetailleerde en verbeterde beschrijving van de doelstellingen. De beheersvisie uit

1995 die voor het gebied geldt, hinkt op twee gedachten. De ene is dat een bepaalde toestand van het gebied gehandhaafd moet blijven, desnoods met allerlei kunstgrepen. De andere gedachte is dat de verdere ontwikkeling van het natuurgebied op basis van natuurlijke processen moet doorgaan, met alle veranderingen waarmee dit gepaard gaat. Het moet van tweeën één zijn. Daarom is de visie aan herziening toe. In zijn reactie d.d. 27 september 2006 op het ICMO-advies vraagt de toenmalige minister van LNV (dhr. Veerman) aan Staatsbosbeheer een ecologische visie op te stellen. Met deze visie, met een lange termijn doelstelling, wordt daaraan voldaan. In het nog op te stellen ontwikkelings- en beheersplan wordt deze visie verder

| Het natte, moerassige, bekade deel van de Oostvaardersplassen

In het droge deel van de Oostvaardersplassen bepalen grote, grazende wilde hoefdieren als op de foto de wilde paarden en grote aantallen ganzen het beeld van het natuurgebied.

uitgewerkt. In dit plan komen de concrete maatregelen voor de komende zes jaar te staan. De nu voorliggende visie biedt meer dan alleen een ecologische visie voor het gebied. Hij gaat ook in op de maatschappelijke betekenis van de Oostvaardersplassen voor onder meer de natuurbeleving en de ruimtelijke ontwikkeling.

De visie bestaat uit twee delen. Een samenvatting en een onderlegger die de visie opbouwt vanuit een historisch, ecologisch en maatschappelijk kader. Daarmee ontstaat een integrale ontwikkelingsvisie, die een reikwijdte heeft van minstens drie decennia.

Visie: “Niets anders wacht ons dan de top”

De Oostvaardersplassen vormt een uniek ecosysteem in de drukke stedelijke omgeving die de Noordvleugel van de randstad vormt. De geschiedenis van de Oostvaardersplassen is even bijzonder als het gebied zelf. Het begon allemaal met een visie op natuur bij enkele vooruitstrevende denkers. Op grond van ondermeer hun visie zijn

voorwaarden geschapen die de natuur de ruimte gaf. Strijd is gevoerd om rust te creëren en de natuur zich naar haar eigen aard te laten ontwikkelen. Maatschappelijke discussies zijn aangezwengeld om menselijke ingrepen die daaraan afbreuk zouden doen, buiten de deur te houden. Beleid is gevoerd om voor de natuur vrijheid te creëren.

De natuur heeft in de Oostvaardersplassen bestaande beelden en opvattingen over natuur in Nederland omver geblazen. Er kwamen voor Nederlandse en noordwest Europese begrippen onwaarschijnlijk hoge aantallen broedparen van moeras bewonende vogelsoorten voor. De Oostvaardersplassen bleek daardoor als een toeleveringsgebied te werken, van waaruit andere natuurgebieden in Nederland en omliggende landen werden “bevoorrad”. De afname in populaties van vogelsoorten, zoals die zich de laatste tientallen jaren vrijwel overal had afgetekend werd daardoor in Nederland afgeremd en zelfs omgebogen in een toename. Soorten vestigden zich opnieuw in verloren gegaan broedgebied. In de Oostvaardersplassen ontstond een soortenrijkdom die alom tot de verbeelding spreekt, met als voorlopig hoogtepunt de spontane terugkeer in Nederland van de broedende zeearend.

De toename van de aantallen in populaties broedvogels, het herstel van vernietigde biotopen, waardoor uit Nederland verdwenen soorten broedvogels konden terugkeren, zoals grauwe gans, grote zilverreiger en zeearend, en de toename van het natuurlijke verspreidingsgebied van deze en andere soorten vogels, hebben de Oostvaardersplassen tot een natuurgebied

De grote zilverreiger, voor het eerst sinds ten minste de 19e eeuw weer broedvogel in Nederland.

| De zeearend, met een spanwijdte van 2,5 meter de grootste Europese arend.

gemaakt dat in alle opzichten invulling heeft gegeven aan de intenties van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn en daarmee aan Natura 2000. De Oostvaardersplassen hebben zich ontwikkeld tot een gebied van grote internationale allure en faam en met een grote maatschappelijke betekenis voor ecologie, economie, recreatie, (eco)toerisme en educatie. Deze betekenis is inmiddels onomstreden en overstijgt die van Nederland. De bevoorrading van natuurgebieden met vogelsoorten vanuit de Oostvaardersplassen naar andere natuurgebieden hebben mede de aanzet gegeven tot de ontwikkeling van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Uit dit concept van het onderbrengen van natuurgebieden in een samenhangend netwerk is de gedachte van een netwerk op Europese schaal, namelijk het netwerk van Natura 2000, voortgekomen. Een van de onderdelen van die EHS is de geplande Ecologische verbindingzone tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold en de verbinding met de Hollandse Hout. Dit maakt dat nabij de Noordvleugel van de Randstad op termijn één aaneengesloten, in Nederland ongeëvenaard natuurgebied van circa 13.000 hectare ontstaat, waar de natuur de baas is. Uiteindelijk zal dit kerngebied onderdeel uit gaan maken van het grote Europese netwerk van Natura 2000 van vergelijkbare gebieden. Zo zijn we met de natuurontwikkeling in de Oostvaardersplassen de berg

opgegaan en niets anders wacht ons dan de top. De kern van de toekomstvisie voor de Oostvaardersplassen is dat wat er tot nu toe aan kwaliteit tot stand kwam en nog komt, de uitkomst was, is en zal zijn van natuurlijke processen. Dat houdt in dat natuurlijke processen zoveel mogelijk hun gang kunnen gaan. Menselijk handelen beperkt zich tot het creëren van de randvoorwaarden voor die processen, zoals randvoorwaarden scheppen voor van nature wisselende waterpeilen in het moeras in de verschillende seizoenen van het jaar en door de jaren heen. Het bestaat ook uit het zorgen voor de aanwezigheid van soorten die langs natuurlijke weg levensomstandigheden voor tal van andere soorten scheppen. Voor de Oostvaardersplassen zijn dat ruiende grauwe ganzen en de grote, wilde grazers die met hun vraat voor een sterkere wisselwerking met de begroeiing zorgen. Met name de dynamiek van het water in het moeras die gepaard gaat met periodieke droogval van het moeras, zorgt voor enorme pulsen in de aantallen broedparen van allerlei moeras bewonende vogelsoorten. Het zijn deze pulsen die zorgen voor het uitzwermen van deze vogelsoorten naar andere gebieden, waar zij zich onder andere als broedvogel vestigen. Moeras bewonende vogelsoorten zijn bij uitstek verhuizers, omdat ze onder natuurlijke omstandigheden altijd veranderende omstandigheden het hoofd heb-

ben moeten bieden. Zo zwermden bijvoorbeeld vanuit de Oostvaardersplassen aalscholvers, baardmannen, bruine kiekendieven en lepelaars uit over Nederland en de rest van noordwest Europa. Rust, schaal en voedselaanbod op het land en in het water (inclusief het Markermeer) maakten en maken natuurlijke processen mogelijk en hebben de Oostvaardersplassen gemaakt tot wat het is. Met het in stand houden van deze randvoorwaarden wordt voldaan aan de doelstellingen van Natura 2000, namelijk het verzekeren van het voortbestaan op de lange termijn van de wilde planten- en diersoorten die kenmerkend zijn voor het natuurlijke ecosysteem. Ten aanzien van het welzijn van de grote, wilde grazers, zijn de aanbevelingen van de ICMO overgenomen om nodeloos lijden zoveel mogelijk te voorkomen. Aan de aanbeveling de dieren beschutting te bieden, wordt voldaan door het aantakken van de zogenaamde driehoek in het oosten van de Oostvaardersplassen en verder het aantakken van de Hollandse Hout en het Kotterbos. Het aanleggen van kunstmatige exclusures in de periferie van het gebied als optie is daarvoor niet meer nodig.

De visie, zoals we die nu formuleren, is een blik

Wild levende paarden, zogenaamde koniks, trekken in grote kuddes in de Oostvaardersplassen rond.

op de toekomst van de Oostvaardersplassen, maar die blik kan worden vertroebeld door de ontstaansgeschiedenis van het gebied. De huidige Oostvaardersplassen zijn namelijk een afspiegeling van verschillende geschiedenissen door elkaar heen. Elk van die geschiedenissen

hebben hun eigen na-ijlende gevolgen. Die historïën en hun na-ijlende effecten moeten we, zoals de ICMO al heeft aanbevolen, onderscheiden. Effecten van maatregelen die niet in het kader van de natuurontwikkeling zijn genomen, zoals bijvoorbeeld de inrichting ten behoeve van landbouw en aan de landbouw ontleende vormen van beheer die ooit zijn uitgevoerd, ijlen na in de begroeiing en de soorten vogels die daarmee verbonden zijn. Die maatregelen hebben zo geleid tot afwijkingen die op termijn uit het gebied zullen of moeten verdwijnen, tezamen met de vogelsoorten die daarmee verbonden zijn. Voor hen is de Oostvaardersplassen geen geschikt leefgebied. Een belangrijke kunstmatigheid in de Oostvaardersplassen is bijvoorbeeld de kade die het natte deel van de Oostvaardersplassen op een harde manier scheidt van het droge deel.

Inzetten op sleutelprocessen: dynamiek van het water in het moeras de kade en klink van de kleibodem
De kade die de moeraszone van het buitenkaadse, droge deel scheidt, dateert uit de tijd dat het voornemen was alleen het huidige natte deel van de Oostvaardersplassen als natuurgebied te behouden. Dat was destijds het laagste deel van de polder, waar water bleef staan en een uitgestrekt moeras ontstond. Daarbuiten werden maatregelen genomen, zoals het graven van sloten en diepe tochten ten behoeve van ontwatering, om bestemmingen als industrie en landbouw mogelijk te maken. Daardoor dreigde het moeras leeg te lopen. Om dat te voorkomen werd in 1974 om het moeras heen een kade aangelegd. Tot de ontwaterde gebieden met sloten en diepe tochten behoort het huidige droge deel van de Oostvaardersplassen. Door de ontwatering is de kleibodem van het droge deel sterk geklonken, dat wil zeggen gedaald. Het natuurlijke proces van de klink is in de jonge polder onomkeerbaar. De kade heeft de klink van de bodem in het moeras voorkomen, doordat de kade het droogvallen van het moeras voorkwam. Tegenwoordig voorkomt de kade dat de natuurlijke fluctuatie van het waterpeil, met een periodieke droogval die tot soortenrijkdom leidt, kan plaatsvinden. Deze visie beoogt het moerassige deel van de

Het moerassige deel van de Oostvaardersplassen met afwisselend open water en begroeiing als gevolg van de begrazing door ruiende grauwe ganzen.

Oostvaardersplassen weer als destijds het laagste deel van de polder te laten zijn. Wat nu het moeras met een kade is, kan dan zonder kade als moeras in stand blijven. De kade wordt dan overbodig. Alleen door klink van de bodem van het moeras kan het moeras weer het laagste deel van de polder worden, zoals het dat ook eertijds na het droogvallen van de polder was. Om de klink te laten optreden, wordt het moeras tijdelijk drooggelegd. Dat is al eens eerder – bij wijze van experiment – in de periode 1987-1991 met een deel van het moeras gedaan. Dat gebeurde om de verwachting te toetsen dat de moerasbegroeiing zich zou herstellen van de vraat door grauwe ganzen als het moeras zou droogvallen. Die verwachting was gebaseerd op hoe dat op andere plaatsen in Europa en elders in de wereld gebeurt in natuurlijk functionerende moerassen. Onderzoek in de Oostvaardersplassen heeft aangetoond dat de begroeiing zich inderdaad herstelde en dat allerlei moerasbewonende soorten vogels enorm profiteren van de droogval en de daarop volgende optredende stijging van het waterpeil. Door de droogval daalde de bodem toen ongeveer 20 cm. Door de klink kan de oorspronkelijk aanwezige natuurlijke overgang van nat naar droog weer ontstaan. Wetenschappelijk zal worden onderzocht of de klink door een eenmalige, of door een aantal op elkaar volgende perioden van periodieke droogval en weer onder

water lopen van het moeras kan worden bereikt. Het uitgangspunt daarbij is het voortbestaan van de dynamiek van droogvallen en weer onder water lopen van het moeras. Dat gaat gepaard met het herstel van de moerasbegroeiing van vraat door de ruiende grauwe ganzen; een dynamiek die leidt tot een enorme toename van moeras bewonende soorten vogels. Dit hele proces zal met onderzoek worden begeleid, zodat wanneer ontwikkelingen anders uitpakken dan is voorzien, er tijdig kan worden ingegrepen. Als de klink is voltooid bepalen neerslag en verdamping en de hoogte van een vaste, dat wil zeggen niet manipuleerbare drempel in een bestaande, diepe watergang waarover het water uit het moeras wegloopt, het peilverloop in het natte deel van de Oostvaardersplassen. Via de watergang loopt het water uit het laagste deel weg uiteindelijk naar de Lage Vaart, waar het dan wordt opgenomen in de algehele waterhuishouding van de polder. In de diepe tochten in het droge deel van de Oostvaardersplassen zijn vaste drempels aangebracht om een al te diepe ontwatering tegen te gaan en om vanaf het natte deel een geleidelijke overgang van ondiep naar dieper gelegen grondwater te realiseren. Zij zorgen voor een hoge grondwaterstand nabij het moeras en een lage nabij de Lage Vaart, één van de twee grote ontwateringskanalen in de polder. Het verloop via vaste drempels van ondiep grondwater bij het

moeras naar diep grondwater bij de Lage Vaart vormt zo een evenknie van het verloop van de ontwatering van laag naar hoog gelegen gronden. Het aantal drempels wordt geminimaliseerd, om zo min mogelijk compartimenten te hebben.

Het voedselweb tot en met de sleutelsoorten

In natuurlijke ecosystemen die niet ernstig door menselijk ingrijpen zijn aangetast, blijkt de aanwezigheid van sommige soorten essentieel te zijn voor het voortbestaan van alle andere soorten. Deze soorten zorgen er namelijk voor dat langs natuurlijke weg de levensomstandigheden voor die andere soorten aanwezig zijn en blijven. Zij scheppen die voor hen. Voor het behoud van de biodiversiteit zijn sommige soorten nu eenmaal belangrijker dan andere. Zulke soorten worden sleutelsoorten (in het Engels key-species) genoemd. Verdwijnen zij door menselijk ingrijpen uit de natuur, dan verdwijnen in hun kielzog een heleboel andere soorten. Voor het voortbestaan van de soortenrijkdom in de natuur (aangeduid als biodiversiteit) is het daarom essentieel dat die sleutelsoorten aanwezig zijn in het voedselweb. Sleutelsoorten maken deel uit van een hoger niveau in de organisatie van het voedselweb. Daarom moet het voedselweb dat niveau van organisatie hebben en houden. Een wetenschappelijke uitspraak luidt dan ook: als je de natuur, de biodiversiteit wilt beschermen en behouden, richt je dan op de bescherming en het behoud van de sleutelsoorten in het ecosysteem. In de Europese natuur zijn ruiende grauwe

gans en grote wilde hoefdieren als wild paard, wild rund en edelhert sleutelsoorten. Zij zijn dat omdat zij door vraat en betreding van de begroeiing zo sterk beïnvloeden, dat voor hen en allerlei wilde planten- en diersoorten levensomstandigheden ontstaan en aanwezig blijven. Zij sturen de ontwikkeling van de begroeiing in vorm (hoog-laag, open-dicht) en soortensamenstelling. Voor de soortenrijkdom en het functioneren van het ecosysteem in de Oostvaardersplassen is de organisatie van het voedselweb tot en met het niveau van sleutelsoorten essentieel gebleken. Als het gaat om de mate organisatie van het voedselweb verschillen de Oostvaardersplassen wezenlijk van alle andere natuurgebieden op het land in Nederland en in de rest van het laagland van Europa. Weliswaar zijn in andere natuurgebieden soms wel enkele sleutelsoorten aanwezig, zoals edelhert en wild zwijn, maar daar ontbreekt altijd het gilde van de gespecialiseerde graseters, namelijk wild levend paard en wild levend rund, dat in de Oostvaardersplassen aanwezig is. Ook is daar geen sprake van natuurlijke dichtheden, dat wil zeggen verzadigingsdichtheden. Om tot een goede staat van instandhouding van de soorten in de Oostvaardersplassen te komen en te behouden moeten de sleutelsoorten in het voedselweb aanwezig zijn en blijven. Als een spontane vestiging van sleutelsoorten, zoals bij de ruiende grauwe heeft plaatsgevonden, door menselijk toedoen niet in de Oostvaardersplassen kan plaatsvinden, moeten zij worden gebracht, zoals met

| Een on-Nederlands beeld; edelherten die grauwe ganzen opjagen.

De Oostvaardersplassen zet natuurbeelden die uit ons collectieve geheugen zijn gewist, weer op ons netvlies.

paard, rund en edelhert is gebeurd. De lijst van sleutelsoorten in de Europese natuur is in de Oostvaardersplassen nog niet compleet. Er staan nog vacatures open, zoals bijvoorbeeld van wild zwijn, wisent en wolf. Voor de aanwezigheid van de wolf bestaat voor de voorzienbare periode onvoldoende maatschappelijk draagvlak, maar voor wild zwijn en wisent is wel ruimte, met name als de Oostvaardersplassen tezamen met de Hollandse Hout, de verbindingstrook tussen Oostvaardersplassen en Horsterwold en het Horsterwold zelf, één groot aaneengesloten natuurgebied vormt.

De samenleving ontwikkelt mee Binnen Nederland en de stedelijke ontwikkelingen van de Noordvleugel van de Randstad heeft de Oostvaardersplassen een unieke maatschappelijke functie. Voor die functie bestaat ook een groot draagvlak. De Oostvaardersplassen is een bron van inspiratie en heeft de denkbeelden over natuur en natuurbeheer sterk veranderd. Het streven is om de maatschappelijke omstandigheden zodanig te blijven beïnvloeden, dat de condities én het draagvlak voor alles wat er op het gebied van natuur in de Oostvaardersplassen gebeurt en nog te gebeuren staat, overeind blijven. Binnen Flevoland betekent het dat wordt gezorgd voor behoud van draagvlak in de aangrenzende steden door het bieden van recreatieve mogelijkheden om van het gebied te genieten, terwijl tegelijkertijd de menselijke druk niet wordt vergroot. De Oostvaardersplassen, en in de toekomst daaraan verbonden gebieden, willen we daarom verantwoord openstellen voor het aanschouwen en beleven van spontane, voor Nederland en Noordwest Europa kenmerkende natuur, zonder dat het ecologische functioneren en de doelstellingen in gevaar komen. Binnen de

Noordvleugel van de Randstad betekent het dat het gebied wordt afgeschermd voor de negatieve aspecten van verstedelijking. Tegelijkertijd wordt de onomstreden bijdrage van natuur aan het vestigingsklimaat in de Noordvleugel onderstreept. Dat houdt in dat ruimtelijk-economische ontwikkelingen die de Oostvaardersplassen versterken worden omarmd, zoals bijvoorbeeld het bundelen van de spoorlijn met de A6.

De samenleving zal op meer manieren bij de Oostvaardersplassen worden betrokken en de Oostvaardersplassen zal meer onder de aandacht van de samenleving worden gebracht. Dat zal onder andere gebeuren door een actieve natuur-educatie, waarbij natuurbeleving en verwondering centraal zullen staan. Dat draagt bij aan het vergroten van de kennis, de liefde en het respect voor de natuur. Het nieuwe natuuractiviteiten-centrum zal hier een grote rol in gaan vervullen. Tenslotte stellen we de Oostvaardersplassen open voor vormen van multidisciplinair onderzoek, zodat kennis in dit bijzondere gebied kan worden opgedaan en via internationale publicaties beschikbaar komt. Die kennis kan vervolgens worden aangewend om in binnen- en buitenland op een meer duurzame manier met onze menselijke leefomgeving om te gaan. Ook de Europese richtlijnen eisen dat onderzoek wordt gedaan met het oog op het realiseren van de doelstellingen van de richtlijnen, namelijk om het in standhouden van de natuurlijke habitats van wilde planten- en diersoorten op het Europese grondgebied waar te kunnen maken. Juist voor dit aspect lenen de Oostvaardersplassen zich bij uitstek.

Tot slot

De Oostvaardersplassen is een uniek gebied. Deze visie gaat over het borgen van de condities om de unieke aspecten van de Oostvaardersplassen verder te versterken en te ontwikkelen. Een natuurlijke ontwikkeling op basis van natuurlijke processen is het uitgangspunt. Binnen die condities zal dit unieke ecosysteem ons blijven verrassen en verwonderen en ons daarmee in staat stellen de oerkracht van de natuur op indringende wijze te blijven beleven en er van te leren.

© Staatsbosbeheer | april 2008

Tekst: Staatsbosbeheer (Visie in het kort), Frans Vera
(Voorbij de horizon van het vertrouwde) | Fotografie:
Staatsbosbeheer, Hans Breeveld, Frank de Roder,
Ruben Smit, Frans Vera, Vincent Wigbels